

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Петя Иванова Илиева-Тричкова,
Институт по философия и социология, БАН

относно дисертационния труд на Хрисула-Мария Атанасиос Граммену на тема:
„Бежанци и бежански вълни в образователната система на Република Гърция:
исторически етапи, същност и характеристики“, представен за придобиване на
образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление: 3.1
Социология, антропология и науки за културата, област на висше образование 3.
Социални, стопански и правни науки

Със заповед на Ректора на Югозападния университет „Неофит Рилски“ - Благоевград № 820 от 19.03.2026 г. във връзка с провеждането на защита на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“ по докторска програма „Социология“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки на Хрисула-Мария Атанасиос Граммену, докторант в самостоятелна форма на обучение в катедра „Социология“, съм определена за член на научното жури.

Обща характеристика и актуалност на дисертационния труд

Живеем в бурни времена, характеризиращи се с динамични и задълбочаващи се неравенства както между обществата, така и вътре в тях, както и с нарастващи нива на несигурност и уязвимост. Пандемията от COVID-19, климатичните промени, екологичните бедствия, гладът, и множеството военни конфликти по света допълнително засилиха тези тенденции. Тези взаимосвързани кризи значително допринасят за увеличаването на принудителното разселване, което води до нарастващ брой бежанци и търсещи убежище в световен мащаб. В рамките на Европейския съюз тази тенденция е особено видима след бежанската криза от 2015-2016 г. и се засилва допълнително от по-нови геополитически развития, включително войната в Украйна. В резултат на това държавите членки на ЕС са изправени пред траен натиск да адаптират

своите социални системи, включително образованието, към все по-разнообразни и мобилни популации.

Гърция, като една от основните входни точки към Европа, е непропорционално засегната от тези процеси. Страната преживява последователни бежански вълни, които оказват значителен натиск върху образователната ѝ система. Нарастващото присъствие на ученици бежанци трансформира образователната среда и налага разработването на целенасочени политики, приемни механизми и приобщаващи практики, насочени към улесняване на тяхната интеграция в масовото училищно образование. Децата бежанци и мигранти в Гърция се сблъскват с множество бариери пред достъпа до образование, включително езикови затруднения, административни предизвикателства и социално изключване (UNICEF, [Refugee and migrant children | UNICEF Greece](#)).

На този фон значимостта и актуалността на представения за защита дисертационен труд на Хрисула Граммену на тема: „Бежанци и бежански вълни в образователната система на Република Гърция: исторически етапи, същност и характеристики“ се открояват ясно и не изискват допълнителна аргументация. В него на преден план са поставени въпросите, свързани с отношението на учителите към учениците бежанци, оценката им за адекватността на тяхната подготовка и готовността им да обучават и подкрепят тези ученици, както и за основните предизвикателства, пред които са изправени в работата си с тях, и за подкрепата, предоставяна от образователната система.

Дисертацията засяга реален и значим проблем, а именно наличието на съществена неравнопоставеност в достъпа до средно образование между учениците бежанци и останалите деца, въпреки че те следва да имат равни образователни права. Този проблем е от ключово значение, тъй като образованието представлява основа за последващото им развитие и успешна реализация както във висшето образование, така и на пазара на труда.

Предмет на изследването са гледните точки на учителите относно отношението им към учениците бежанци, адекватността на тяхната подготовка, предизвикателствата, пред които са изправени, и наличната системна подкрепа, като се анализират различията в тези възприятия сред учители с различни демографски характеристики.

Анализът е разгърнат на 251 стр. в увод, три глави, дискусия, заключение и препоръки и заключение и е визуализиран в 54 таблици и 64 фигури. Използваната литература е изключително обширна, а в приложението е представен използваният инструментариум за изследването - както за дълбочинните интервюта с родители и транскрипциите от проведените 10 интервюта, така и за количественото непредставително проучване сред учителите.

Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Формулирани са четири приноса на дисертационния труд, които оценявам като реални. По отношение на втория и четвъртия принос би могло да се помисли за тяхното допълнително прецизиране с оглед на безспорно значимия и приносен характер на изследването. Същевременно смятам, че дисертантката е проявила скромност, тъй като биха могли да се посочат и допълнителни приноси, които ще бъдат представени по-долу.

Като важен принос бих изтъкнала разработения социологически инструментариум, използван за събиране на богата емпирична информация относно гледните точки на учителите и родителите към учениците бежанци, адекватността на тяхното обучение, предизвикателствата, пред които са изправени, и наличната системна подкрепа. Инструментариумът би могъл да бъде приложен и в други страни или на различни образователни нива.

Дисертацията се отличава и с ценен емпиричен материал, върху който се основава анализът. Проведеното от автора изследване със структуриран въпросник сред учители в Гърция събира специфични, измерими данни, които предоставят надеждна информация за нагласите на учителите към учениците бежанци, както и за тяхната подготовка и обучение, предизвикателствата, пред които са изправени, подкрепата от образователната система и основни демографски характеристики.

Като безспорно достойнство на дисертацията бих открила възприетия подход за изследване на проблема чрез смесени методи. Дисертационният труд се основава както на данни, събрани чрез полу-структурирани интервюта, така и на данни от

количествено изследване, като са ясно представени и ограниченията на изследването. Това позволява постигането на по-задълбочен и нюансиран анализ на темата, както и по-цялостно разбиране на гледните точки на учителите и на родителите относно учениците бежанци в Гърция.

Освен това бих искала да подчертая, че дисертантката демонстрира отлични умения за анализ както на данни, събрани чрез количествени, така и чрез качествени методи. Това проличава в прецизното използване на разнообразни методи за анализ на данните от количественото изследване, надхвърлящи описателната статистика и изчисляването на средна аритметична величина, като t-тест, ANOVA, коефициент на Пирсън и регресионен анализ, както и в прилагането на тематичен анализ при полуструктурираните интервюта.

С приносно значение е и изясняването на връзката между обучението на учителите през, което са преминали учителите и тяхното положително отношение към учениците бежанци и институционалната подкрепа, която получават в работата си. Установените положителни взаимовръзки в рамките на изследването показват, че преподавателите, които са преминали по-ефективно обучение чувстващи се по-добре подготвени, са склонни да проявяват по-положително отношение към учениците бежанци и да възприемат по-висока степен на институционална подкрепа. Това подчертава необходимостта от целенасочени мерки в рамките на ученето през целия живот за учителите, които да подпомогнат тяхната подготовка за преподаване в мултикултурна среда и за по-ефективно справяне с предизвикателствата в преподавателската им практика.

Резултатите от изследването предоставят солидна база за формулиране на препоръки, насочени към укрепване на приобщаването на бежанците на училищно ниво. Сред тях се открояват необходимостта от приоритизиране на практическото професионално развитие на учителите чрез интегриране на теорията и практиката (вкл. обучение по педагогика, вземащо в предвид травмата; обучение, отчитащо езиковото разнообразие, и формиращо оценяване за ученици, изучаващи втори език), въвеждането на структурирани системи за менторство, засилената подкрепа за началните училища чрез допълнителни ресурси и многоезични материали, както и дългосрочни инвестиции

в обучението и професионалното развитие на учителите с акцент върху межкултурната компетентност.

Публикациите на докторантката са четири - всичките в международни издания, като те потвърждават формираните умения за научен анализ и синтез.

Авторефератът е оформен в съответствие с изискванията и отразява вярно съдържанието на дисертационния труд. В него са представени както методологическият подход - смесен, комбиниращ анализ на количествено непредставително изследване сред учители чрез използване на описателна статистика и техники за инференциален статистически анализ, така и тематичен анализ на съдържанието на полу-структурираните интервюта, както и основните резултати от изследването.

Критични бележки, препоръки и въпроси

Нямам съществени критични бележки по съдържанието на дисертационния труд. От него проличава личи високата литературна осведоменост на Хрисула Граммену по изследваната проблематика.

Бих искала да поставя един въпрос и да направя два коментара-препоръки, които следва да се възприемат не като критика, а като насоки за бъдещи изследвания.

Въпросът ми е свързан с използвания изследователски подход, комбиниращ количествени и качествени методи и същевременно отчитащ гледните точки както на учителите, така и на родителите. Смятам, че този подход е особено евристичен. В тази връзка бих искала да попитам дисертантката дали е установила съществени различия или противоречия в гледните точки на тези две изследвани групи и, ако да, как би ги обяснила.

Първият ми коментар-препоръка е свързан с възможността хипотеза 3 да бъде допълнително прецизирана чрез разделянето ѝ на няколко отделни хипотези за всяка група поотделно, както и с необходимостта от по-ясна обосновка на избора на формулираните хипотези.

Вторият ми коментар-препоръка е свързан с това, че предвид изключителната актуалност и значимост на темата, би могло да се обмисли продължаване на анализа на данните, събрани от родителите, както и по-нататъшно развитие на тази изследователска линия в динамика чрез проследяване на различните бежански вълни в страната.

Заклучение

Като вземам предвид несъмнените научни постижения на докторантката, важноста на изследвания проблем и обстойното му представяне в дисертацията, изразявам своята категорична положителна оценка и препоръчвам на уважаемото научно жури да гласува единодушно за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по докторска програма „Социология“, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки на Хрисула-Мария Атанасиос Граммену.

14.04.2026 г.

София

Подпис:

доц. д-р Петя Илиева-Тричкова

OPINION

from Assoc. Prof. Dr. Petya Ilieva-Trichkova, Institute of Philosophy and Sociology, BAS concerning the PhD dissertation Chrysoula-Maria Athanasios Grammenou, titled “Refugees and refugee waves in the education system in the Republic of Greece: historical stages, nature and characteristics” submitted for the award of the educational and scientific degree of “Doctor” in the doctoral program “Sociology”, professional field 3.1. Sociology, Anthropology and Culture Sciences, area of higher education 3. Social, Economic and Legal Sciences

By order of the Rector of the South-West University “Neofit Rilski” - Blagoevgrad No. 820 of 19.03.2026) regarding the defense of a dissertation for the award of the educational and scientific degree “doctor” in the doctoral program “Sociology” in the professional field 3.1. Sociology, Anthropology and Culture Sciences, area of higher education 3. Social, Economic and Legal Sciences of Chrysoula-Maria Athanasios Grammenou, a doctoral student in an independent form of study in the Department of Sociology, I am appointed as a member of the scientific jury.

General characteristics and relevance of the PhD thesis

We live in turbulent times, characterised by dynamic and deepening inequalities both between societies and within them, as well as by increasing levels of insecurity and vulnerability. The COVID-19 pandemic, climate change, environmental disasters, hunger, and numerous armed conflicts around the world have further intensified these trends. These interconnected crises significantly contribute to the rise in forced displacement, leading to a growing number of refugees and asylum seekers worldwide. Within the European Union, this trend has been particularly evident since the refugee crisis of 2015-2016 and has been further reinforced by more recent geopolitical developments, including the war in Ukraine. As a result, EU Member States are under sustained pressure to adapt their social systems, including education, to increasingly diverse and mobile populations.

Greece, as one of the main entry points to Europe, is disproportionately affected by these processes. The country has experienced successive waves of refugees, placing significant pressure on its education system. The growing presence of refugee students is transforming the educational environment and necessitates the development of targeted policies, reception mechanisms, and inclusive practices aimed at facilitating their integration into mainstream schooling. Refugee and migrant children in Greece face multiple barriers to accessing education, including language difficulties, administrative challenges, and social exclusion (UNICEF, [Refugee and migrant children | UNICEF Greece](#)).

Against this background, the significance and relevance of the dissertation submitted for defense by Chrysoula-Maria Athanasios Grammenou, entitled “Refugees and refugee waves in the education system in the Republic of Greece: historical stages, nature and characteristics”, are clearly evident and require no further justification. The study brings to the forefront issues related to teachers’ attitudes toward refugee students, their assessment of the adequacy of their training and preparedness to teach and support these students, as well as the main challenges they face in their work and the support provided by the education system.

The dissertation addresses a real and significant problem, namely the existence of substantial inequality in access to secondary education between refugee students and other children, despite the fact that they should have equal educational rights. This issue is of key importance, as education constitutes the foundation for their subsequent development and successful integration both in higher education and in the labour market.

The subject of the study is teachers’ perspectives on their attitudes toward refugee students, the adequacy of their preparation, the challenges they face, and the available institutional support, with an analysis of differences in these perceptions among teachers with various demographic characteristics.

The analysis is presented across 251 pages and is structured into an introduction, three chapters, a discussion, a conclusion, and recommendations, and is illustrated with 54 tables and 64 figures. The literature used is extensive, and the appendix includes the research instruments employed in the study - both for the in-depth interviews with parents, including transcripts of the ten conducted interviews, and for the quantitative non-representative survey conducted among teachers.

Scientific and applied contributions of the dissertation

Four contributions of the dissertation are identified, which I consider to be valid. With regard to the second and fourth contributions, further refinement could be considered in light of the unquestionably significant and contributory nature of the study. At the same time, I believe that the PhD student has demonstrated modesty, as additional contributions could also be identified, which will be outlined below.

A significant contribution is the development of a sociological research instrument used to collect rich empirical data on the perspectives of teachers and parents regarding refugee students, the adequacy of their education, the challenges they face, and the available institutional support. The instrument could also be applied in other countries or across different levels of education.

The dissertation is also distinguished by the valuable empirical material on which the analysis is based. The study conducted by the author, using a structured questionnaire among teachers in Greece, collects specific and measurable data that provide reliable information on teachers' attitudes toward refugee students, as well as on their preparation and training, the challenges they face, the support provided by the education system, and key demographic characteristics.

A clear strength of the dissertation is the adopted approach of examining the problem through mixed methods. The study is based on both data collected through semi-structured interviews and data from a quantitative study, with the limitations of the research also clearly outlined. This enables a more in-depth and nuanced analysis of the topic, as well as a more comprehensive understanding of both teachers and parents' perspectives on refugee students in Greece.

Furthermore, I would like to highlight that the PhD student demonstrates excellent skills in analysing both quantitative and qualitative data. This is evident in the precise use of a range of methods for analysing the quantitative data, going beyond descriptive statistics and the calculation of mean values, including t-tests, ANOVA, Pearson's correlation coefficient, and regression analysis, as well as in the application of thematic analysis to the semi-structured interviews.

Another contribution lies in clarifying the relationship between the training teachers have received, their positive attitudes toward refugee students, and the institutional support they receive in their work. The positive associations identified in the study indicate that teachers who have undergone more effective training and feel better prepared are more likely to demonstrate more positive attitudes toward refugee students and to perceive a higher level of institutional support. This highlights the need for targeted measures within lifelong learning frameworks for teachers, aimed at strengthening their preparation for teaching in multicultural environments and enabling them to address challenges in their professional practice more effectively.

The results of the study provide a solid basis for formulating recommendations aimed at strengthening the inclusion of refugees at the school level. Among these, particular emphasis is placed on the need to prioritise teachers' practical professional development through the integration of theory and practice (including training in trauma-informed pedagogy, language-responsive instruction, and formative assessment for second-language learners), the introduction of structured mentoring systems, enhanced support for primary schools through additional resources and multilingual materials, as well as long-term investment in teacher education and professional development with a focus on intercultural competence.

The PhD student has four publications, all in international editions, which attest to her developed skills in scientific analysis and synthesis.

The extended abstract is prepared in accordance with the formal requirements and accurately reflects the content of the dissertation. It presents the methodological approach-mixed, combining the analysis of a quantitative non-representative study among teachers using descriptive statistics and inferential statistical techniques, as well as thematic analysis of the content of semi-structured interviews-alongside the main findings of the study.

Critical remarks, recommendations, and questions

I have no substantive critical remarks regarding the content of the dissertation. It clearly demonstrates Chrysoula Grammenou's strong familiarity with the relevant scholarly literature on the subject.

I would like to raise one question and offer two comments-recommendations, which should not be interpreted as criticism, but rather as suggestions for future research.

The question is related to the research approach employed, which combines quantitative and qualitative methods while also taking into account the perspectives of both teachers and parents. This approach may be considered particularly heuristic. In this regard, it would be of interest to know whether the PhD student has identified any considerable differences or contradictions in the perspectives of these two groups and, if so, how these might be explained.

My first comment-recommendation concerns the possibility of further refining Hypothesis 3 by dividing it into several separate hypotheses for each group, as well as the need for a clearer justification of the choice of the formulated hypotheses.

The second comment-recommendation relates to the possibility, given the high relevance and significance of the topic, of extending the analysis of the data collected from parents and further developing this line of research in a dynamic perspective by tracking different refugee waves in the country.

Conclusion

Taking into account the doctoral student's undoubted scientific achievements, the importance of the research problem and its comprehensive presentation in the dissertation, I express my unequivocal positive assessment and recommend that the distinguished scientific jury to vote unanimously to award the educational and scientific degree of "Doctor" in the doctoral program "Sociology," professional field 3.1. Sociology, Anthropology, and Culture Sciences, area of higher education 3. Social, Economic and Legal Sciences to Chrysoula-Maria Athanasios Grammenou.

14.04.2026

Sofia

Signature:

Assoc. Prof. Dr. Petya Ilieva-Trichkova